

Källkritik

Perspektiv - vem/vilka? (skaffa dig en överblick)

a. Vilka parter/personer är inblandade i ämnet/frågan? Dessa kan ha olika åsikt om innehållet.

b. Vem/vilka är författaren 1? Exempel:

- Är det en myndighet? => kan öka trovärdigheten om den kan något i frågan.
- Är det en organisation? => Beror på vilken organisation.
- Är det ett företag? => Har ofta mål att tjäna pengar => minskar trovärdighet
- Är det en privatperson? => måste bedömas med hjälp av c.

c. Vem/vilka är författaren 2?

- Är det någon som kan ämnet?
- Har den närhet till ämnet?
- Var och en som skriver eller säger något har bestämda syften med sin text/ord. Han eller hon vill kanske framhäva sig själv. Han eller hon tillhör kanske ett politiskt parti eller någon annan intressegrupp. Han eller hon tillhör en särskild samhällsgrupp: kanske adeln, medelklassen/ borgerskapet eller arbetarklassen och har därför en bestämd utgångspunkt och värderingar. Han/hon/den kan ha en **tendens** att välja sida, **tendenskriteriet**
= partisk eller opartisk?
= objektiv eller subjektiv?

d. Om det inte finns en författare minskar trovärdigheten, då det är svårare att veta bakgrunden. Frågan är också varför man inte skriver under?

e. stäm av:

- Är detta någon du litar på?

Orsaker/samband - Varför?

a. Varför skriver författaren (syfte)? Exempel:

- För att informera om något? => neutralt
- För att propagera för en åsikt? => Subjektiv
- För att sälja något? => Subjektiv
- För att underhålla? => Överdriver?

b. Stäm av:

- Kan du lita på det författaren skriver?
- Finns det anledning att ljuga?

Jämförelser

- Jämför informationen med info från annan källa. Skiljer den sig => mindre trovärdig.

- En uppgift behöver inte vara sann bara för att den förekommer i t ex fem olika tidningar eller brev och intervjuer. De kan nämligen alla utgå från en och samma felaktiga **primära källa** (någon som var med på plats). Eftersom de **sekundära källorna** (har fått info av en primär källa) kan vara **beroende** av varandra är det den **primära källans värde**, sanningshalt, som måste kontrolleras. Detta kallas **beroendekriteriet**.

Konsekvenser - När?

- Informationens ålder påverkar. Ju närmare i tiden berättaren är => desto trovärdigare är uppgifterna.

Ett protokoll från ett sammanträde är exempelvis en mycket god källa eftersom protokollförarens anteckningar är i det närmaste **samtida**. Även dagboksanteckningar är goda källor. Medan memoarer som skildrar händelser som ägt rum för flera år sedan är betydligt mindre pålitliga då de har mindre **samtidighet**. **Samtidighetskriteriet**.

Frågor/frågetecken

Visa på oklarheter du stöter på eller information du inte kan få fram om t ex författaren. Vilka frågor som då blir obesvarade.

(Hemsidor:)

- Designen - vad ger den för intryck?
- Domännamnet vad säger det?
- Finns det någon kontaktinformation?
- Verkar texten seriös?
- Fungerar länkarna?
- Hänvisas det till källor?

Slutsats om trovärdigheten

Slutsatsen bygger på resonemangen du fört i punkterna ovan. Viktigt att lyfta fram de centralaste styrkorna och svagheter med källan.

Viktigt att koppla resonemanget/slutsatsen till de 3 kriterierna (tendens, beroende och samtidighet)

Sammanvägning/viktning av betydelse:

När man ska väga samman alla delar måste man tänka på om någon/några delar har större betydelse i det fallet man undersöker.

Ex har tidpunkten källan skrevs ibland stor betydelse och ibland liten betydelse. Vill man veta senaste info i ett krig behöver man nyast möjliga fakta. Vill man ha fakta om vad som hände för 100 år sedan är det viktigt att man har en källa om ligger nära i för den tidpunkten. Vill man veta något om en t ex klimat i ett land som inte ändras spelar tidpunkten då källan skrev inte så stor roll.

Snabbguide:

1. **Perspektiv - vem/vilka ligger bakom källan? (skaffa dig en överblick)**
- Närhet, kunskap, tendens = subjektiv/objektiv

2. **Orsaker/samband - Varför?**

- Varför skriver författaren (syfte)? Exempel:

3. **Jämförelser**

- Jämför informationen med info från annan källa. Skiljer den sig => mindre trovärdig.

- Är den primär eller sekundär => undersök beroende

4. **Konsekvenser - När?**

- Informationens ålder påverkar. Ju närmare i tiden berättaren är => desto trovärdigare är uppgifterna = samtidighet

5. **Frågor/frågetecken**

- Visa på oklarheter du stöter på eller information du inte kan få fram om t ex författaren. Vilka frågor som då blir obesvarade.

6. **Slutsats om trovärdigheten**

- Slutsatsen bygger på resonemangen du fört i punkterna ovan.

Viktigt att lyfta fram de centralaste styrkorna och svagheter med källan och tänka på att ibland är väger vissa delar tyngre.

Historiska källor & källkritiska principer

Det första centrala momentet i källkritiken är identifikationen av källan: dess upphovsman, dess tillkomstsituation och avsikten med tillkomsten. Till en början bedöms *äktheten*, dvs. om källan är vad den utger sig för att vara.

När man talar om **historiska källor** finns en viktig uppdelning och det mellan å ena sidan **kvarlevor** (lämningar) och å andra sidan **berättande källor**. En kvarleva är en rest *av* något, till skillnad från en berättelse *om* något. Det kan handla om byggnader, krukskärvor, fotspår, fingeravtryck eller DNA-spår. Berättande källor kan vara skriftliga, såsom protokoll, böcker eller tidningar, eller muntliga, såsom intervjuer, uttalanden vid presskonferenser, offentliga tal etc. Beträffande berättande källor är tre kriterier centrala:

1. *Tidskriteriet*. Ju närmare i tiden berättaren är, desto trovärdigare är uppgifterna. Ett protokoll från ett sammanträde är exempelvis en mycket god källa eftersom protokollförarens anteckningar är i det närmaste samtida. Även dagboksanteckningar är goda källor, medan memoarer som skildrar händelser som ägt rum för flera år sedan är betydligt mindre pålitliga.

2. *Beroendekriteriet*, dvs. samstämmiga källors interna beroende av varandra. En trovärdig källa skall inte vara påverkad av en annan källa. För att ett påstående skall vara trovärdigt fordras som regel att det bekräftas av minst två av varandra oberoende källor. Om två ögonvittnen ger samma version utan att ha haft kontakt med varandra stärker det vittnesmålens trovärdighet betydligt, jämfört med om de kunnat diskutera den aktuella händelsen med varandra.

En annan form av beroende är *tradering*, dvs. att en berättelse har gått flera led, något som starkt minskar dess trovärdighet. Exempelvis är en ögonvittnesberättelse en *primärkälla* och därför mer trovärdig än en berättelse som bygger på hörsägen, en *sekundärkälla*. Primärkällorna är ursprungliga källor, medan sekundärkällorna har traderats (överförts). Ordagranna överensstämmelser mellan två texter indikerar tradering. Då är antingen en av texterna en avskrift av den andra, eller också har de en gemensam ursprungskälla.

3. *Tendenskriteriet*, dvs. upphovsmannens intresse av att påverka opinionen. Den som har personliga, ekonomiska, politiska, ideologiska eller andra intressen i en sak kan misstänkas ge en falsk eller förvrängd bild av verkligheten. En tendentiös källa behöver dock inte vara direkt lögnaktig. Tendens kan också yttra sig i ett skevt faktaurval: man utelämnar fakta som strider mot det egna intresset och framhäver de fakta som stöder den egna saken.

Enkla och till viss del underbyggda resonemang	Utvecklade och relativt väl underbyggda resonemang	Välutvecklade och väl underbyggda resonemang
Eleven för enkla resonemang genom att identifiera enstaka styrkor eller svagheter med källorna.	Eleven för utvecklade resonemang genom att identifiera några centrala styrkor eller svagheter med källorna.	Eleven för välutvecklade resonemang genom att identifiera flertalet av de mer centrala styrkorna och svagheter med källorna.
Resonemanget är till viss del underbyggt om det innehåller någon rimlig koppling till källkritiska principer.	Resonemanget är relativt väl underbyggt om det innehåller någon rimlig koppling till källkritiska principer.	Resonemanget är väl underbyggt om det innehåller flera rimliga hänvisningar till källkritiska principer.
	Svaret innehåller dessutom någon rimlig koppling mellan det källkritiska resonemanget och den historiska referensramen.	Svaret innehåller dessutom flera rimliga kopplingar mellan det källkritiska resonemanget och den historiska referensramen.